

تعلیم و تربیت از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع)

«با نگاه به نامه ۳۱ نهج البلاغه»

تألیف

آیت‌الله قربانعلی درّی جفایی

زمستان ۱۳۹۴

سرشناسه	: دری نجف‌آبادی، قربانعلی، ۱۳۳۴ -
عنوان قراردادی	: نهج البلاغه، برگزیده، شرح
عنوان و نام پدیدآور	: تعلیم و تربیت از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع) «با نگاه به نامه ۳۱ نهج البلاغه»/تالیف قربانعلی دری نجف‌آبادی.
مشخصات نشر	: اراک: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۳۶۳ ص.
فروست	: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی اراک؛ ۲۸۴.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰-۳۸۴۴-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- نامه‌ها
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- نقد و تفسیر
موضوع	: اسلام
موضوع	: ر و رسم زندگی (اسلام)
شناسه افزوده	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه، برگزیده.
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک
رده بندی کنگره	: ۲۳۹۴ ۱۳۹۴/۰۱/۰۱/۰۱ P۲۸۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۸۸۴۱۹

تعلیم و تربیت از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع) «با نگاه به نامه ۳۱ نهج البلاغه»

تألیف: آیت‌الله قربانعلی دری نجف‌آبادی

ناشر: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی اراک

نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۴

صفحه‌آرایی: دفتر فنی سپیدار (سرای ۰۹۱۸۳۴۹۵۶۴۷)

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰-۳۸۴۴-۳

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

نشانی: اراک - میدان امام خمینی (ره) - شهرک دانشگاه آزاد اسلامی اراک

دفتر انتشارات علمی - تلفکس: ۳۴۱۳۰۵۷۸

فهرست مطالب

پیشگفتار	الف
انسان نیازمند تعلیم و تربیت است	۱
امیرالمؤمنین (ع) برترین شاگرد دالنگاه نبوی (ص)	۳
امام (ع) در حاضرین	۴
نامه ۳۱	۵
ترسیم بی وفائی دنیا و گذرا بودن عمر	۵
مسئولیت تربیتی و آگاهی بخشی پدران است	۸
فصل اول: انسان از دیدگاه امام علی (ع)	۱۱
ساختمان وجودی انسان از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه	۱۴
نفس	۱۵
شناخت نفس و اهمیت آن	۱۹
ارزش نفس آدمی	۲۰
مراتب نفس	۲۲
۱- نفس اماره	۲۲
۲- نفس لوامه	۲۴
۳- نفس ناطقه یا متفکره	۲۵

۲۶	۴- نفس عاقله یا ملهمه
۲۷	۵- نفس مطمئنه
۲۸	۶- نفس راضیه
۲۹	۷- نفس مرضیه
۳۱	روح
۳۳	حقیقت روح
۳۵	ویژگی‌های روح
۳۷	اثبات روح در نهج البلاغه
۳۹	فطرت
۴۰	- معنای فطرت از نظر لغوی
۴۰	- به معنای شکافتن و شکافتن
۴۴	فطریات انسان
۴۷	قلب
۵۳	عقل
۵۵	تعریف عقل در نهج البلاغه
۵۶	علامت عاقل و احمق در نهج البلاغه
۵۷	انسان و عقل
۶۰	عقلانیت مدرن و عقلانیت از دیدگاه امام علی علیه السلام
۶۲	۱- کارکرد نظری عقل
۶۳	۲- کارکرد عملی عقل
۶۴	۳- کارکرد ابزاری عقل
۶۶	۴- اطلاعات عقل عملی
۷۰	اختیار و اراده
۷۰	۱. آزادی اراده و اختیار

۷۲	۲. آزادی و آزادی ذاتی انسان
۷۵	۳. آزادی انسان از تعلقات درونی
۷۷	۴. هدف از آزادی انسان
۸۱	۵. آزادی انسان در زندگی
۸۹	فصل دوم: ارکان تربیت
۹۳	الف- حکومت اسلامی و حاکم اسلامی و امام المسلمین
۹۶	ب- خانواده و اخلاق و سیره خانواده
۱۰۱	۱- فضای پاک و سالم خانواده
۱۰۲	۲- الگو بودن پدر و مادر
۱۰۴	۳- بستر سازی برای ارتقای معنوی شخصیت فرزندان و پرهیز از تحریف و انحراف ... ۱۰۴
۱۰۶	۴- احترام و تکریم فرزندان
۱۰۸	ج- معلم و مربی
۱۱۱	۱- انگیزه الهی
۱۱۱	خلوص نیت
۱۱۲	استمداد از خداوند
۱۱۳	پاکی سیرت و تهذیب نفس
۱۱۴	۲- علم و آگاهی
۱۱۴	استمرار در کسب علم و تجربه
۱۱۴	اقرار به نادانسته ها
۱۱۵	پرهیز از خط بازی و گروه گرایی
۱۱۵	۳- کار برد روش ها و اصول پسندیده
۱۱۷	توجه به تفاوت های فردی
۱۱۷	تربیت متناسب با زمان
۱۱۷	پرورش دانایی و علم

۱۱۹	پرهیز از سرزنش و بخشش
۱۱۹	ارائه الگو
۱۲۰	بیان مناسب
۱۲۰	۴- الگو بودن و پایبندی به اصول اخلاقی و تربیتی
۱۲۰	پیشگام در عمل
۱۲۱	۵- قدرت ارتباط، جذب، تاثیر گذاری و مثبت بودن
۱۲۱	محبت و صمیمیت با مهربان
۱۲۲	پیشقدمی در سلام
۱۲۲	خلق نیکو
۱۲۲	صبر و بردباری
۱۲۳	سعه صدر
۱۲۴	فروتنی و تواضع
۱۲۵	خیرخواهی
۱۲۵	۶- استفاده از فرصتها
۱۲۷	فصل سوم: اهداف تربیت
۱۲۹	اهداف تربیت
۱۳۱	۱- حرکت و سوق دادن انسان به سوی خدا
۱۳۲	۲- عبادت و وارستگی
۱۳۳	۳- تقوایشگی
۱۳۶	۴- انتقال میراث فرهنگی
۱۳۹	۵- پرورش ابعاد وجودی و شخصیتی انسان
۱۴۰	۶- آگاه کردن انسان از پایگاه خویش در جهان و شکوفا کردن لطافت وجودی او
۱۴۱	۷- آخرت گرایی و پروایشگی
۱۴۳	فصل چهارم: مبانی تربیت

۱- معرفت	۱۴۶
معرفت دینی و پرهیز از افراط و تفریط و تحجر و انفعال	۱۴۶
تقوی و پرهیزکاری	۱۴۷
تقوا در نهج البلاغه	۱۴۹
ایمان به قیامت و باور به جهان دیگر و نتایج اعمال	۱۵۲
۲- امکان معرفت یقینی	۱۵۵
۳- خداوند، خالق، واجب الوجود و واحد است.	۱۵۹
۴- انسان موجودی ربطی و وابسته، مخلوق و ممکن الوجود است	۱۶۱
۵- وجود عالم آخرت، زندگی پس از مرگ	۱۶۲
۶- انسان واجد عقل است	۱۶۴
۷- انسان دارای اختیارات است	۱۶۶
۸- انسان تاثیر پذیر است	۱۶۷
۹- انسان موجودی دو بعدی است	۱۶۸
۱۰- انسان دارای عواطف و هیجانهایی گوناگون است	۱۷۰
۱۱- انسان، ضعیف و دارای محدودیت است	۱۷۰
۱۲- ظرفیت و وسع انسانها مختلف است.	۱۷۱
۱۳- تطور و مراحل رشد انسانها	۱۷۳
فصل پنجم: اصول تربیت	۱۷۵
۱- اصل اعتدال	۱۷۹
۱-۱- تربیت فطری	۱۷۹
۲-۱- کمال انسانی	۱۸۱
۲- اصل تدرج و تمکن	۱۸۲
۱-۲- لزوم توجه به تدریج و تمکن در تربیت	۱۸۲
۲-۲- مرتبت شناسی و رعایت تفاوتها در تربیت	۱۸۴

۳- تسهیل و تیسیر	۱۸۵
۳-۱- مدارا و ملایمت در تربیت	۱۸۶
۴- اصل زهد	۱۸۷
۵- اصل تعقل	۱۹۰
۶- اصل تفکر	۱۹۲
۷- اصل تدبیر	۱۹۵
۸- اصل کرامت	۱۹۷
۹- اصل عزت	۱۹۹
۱۰- تأکید بر اصل ذکر و یاد خداوند متعال	۲۰۲
ذکر خداوند	۲۰۲
۱۱- اصل دعا و انس با خداوند متعال: تربیتی دعا:	۲۰۳
فصل ششم: روشهای تربیت	۲۰۵
۱- روش تکرار	۲۰۷
۲- روش الگوبرداری	۲۱۱
۳- روش پیشگیری و کنترل	۲۱۲
۴- روش موعظه و تذکر	۲۱۴
۵- روش محبت و مدارا	۲۱۹
۶- عفو و تغافل، تنبیه و تشویق	۲۲۰
فصل هفتم: جهت گیریهای اساسی تربیت	۲۲۵
۱- آینده نگری و آینده سازی و آمادگی برای آینده:	۲۲۷
۲- جریانشناسی و تاریخ‌شناسی، درسهای بزرگ تاریخ:	۲۳۳
۳- جایگاه و اهمیت خانواده	۲۳۵
۴- تأکید بر تبیین سیره رسول اعظم (ص) و ائمه هدی (ع) و اهل البیت (ع)	۲۳۶
۵- تأکید بر نقش الگوها	۲۳۶

۶- روشهای آموزنده، تأثیرگذار و ماندگار	۲۳۹
۷- مدیریت زندگی	۲۴۲
۸- روشها و سیاستهای آموزشی و تربیتی	۲۴۷
۹- جایگاه تعلیم و تربیت در حکومت اسلامی	۲۴۹
۱۰- برنامه‌های آموزشی و تربیتی متناسب با نیازها، ضرورت‌ها و استعدادها	درونی
انسان‌ها	۲۵۱
فهرست منابع	۲۵۵

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم

وَالشَّمْسُ وَضَحَّابًا * وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا * وَالسَّمَاءُ
وَمَا بَنَاهَا * وَالْأَرْضُ وَمَا كُنَّا * وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا * فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا * قَدْ أَفْلَحَ مَنْ
رَزَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا * كَتَبْنَا نُورًا لِمَنْ يَطْغَوَاهَا * إِذِ ابْتِغَىٰ أَشْقَاهَا * فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ
اللَّهِ نَافَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا * فَكَذَّبُوهُ فَعَقِّرُوا عَمَلَهُمْ عَلَيْهِمُ رِثْمُهُمْ بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا * وَلَا يَخَافُ
عُقَابَهَا

تعلیم و تربیت بزرگترین هدف پیامبران عظیم (ع) الهی است. خداوند خود
بزرگترین معلم و مربی انسانها و جهان آفرینش است و واره ادب و تربیت در قرآن کریم
دومین واژه پس از نام شریف الله است انسان در سایه تعلیم و تربیت انسان خواهد شد و او
ساخته تربیت و تزکیه و تهذیب نفس ماست خداوند به او استعدادها و تواناییهای فراوان را شکفت
انگیزی عنایت فرموده و ظرفیت‌های بیشمار مادی و معنوی و ملکی و ملکوتی در نهان او
ربوبیت گذارده و چراغ عظیم فطرت و عقل و معرفت و وجدان و عواطف ارزشمند ربانی
را در گوهر وجودی او قرار داده تا در سایه تعلیم و تربیت و مجاهدت و سلوک عاشقانه و
خردمندانه او راه الهی خود را پیدا کند و برای فتح قله‌های کمال به پرواز درآید. شاید

کمتر موضوعی در قرآن کریم باشد که خداوند برای بیان آن این همه سوگند یاد فرموده باشد که در سوره مبارکه والشمس درباره تعلیم و تربیت بیان فرموده و پس از نه سوگند بر جان آدمی و قدرت مطلقه ای که او را چنان استوار پابرجا و پایدار و مستوی القامه و مبارک آفریده و سوگند یاد فرموده که: **وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا * فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا * قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا**

و مرد مارك رسول اعظم(ص) نیز خود بهترین و عالیترین معلم و مربی نفوس و هادی دلها و جانها بودند و مشعل پر فروغ هدایت را به دوش و انسانها را تا ابدیت راهنمایی فرمودند و سیره و سخنان و سنت و تربیت یافتگان مكتب آن بزرگوار دلپذیرترین کلاس انسانیت و هدایت و ابن ربیم، خلاق کریم است و هدف انسانیت را نیز در در این جمله انسان سازی بیان فرمودند که: **إِنَّمَا بُرِّئْتُكُمْ لِكَمَالِ الْخَلْقِ (کنز العمال، ج ۱۳، ص ۱۵۱، ح ۳۶۴۷۲)** براستی که من برای به کمال رساندن مكارم اخلاق مبعوث شده ام.

امیرالمؤمنین(ع) و ائمه هدی(ع) و فاطمه زهرا (سلام علیها) خود عالیترین الگوهای معرفتی و تربیتی و چراغ هدایت و مشعل خیر و برکت و صلاح و سداد و صلاح و سعادت بوده اند. مكتب اهل البیت(ع)، مكتب غدیر و عاشورا و خنایان و دعا خود بزرگترین مكتب انسان سازی و تعلیم و تربیت است و شهیدان کربلا خود بزرگترین معلمان و مربیان انسانیت اند. دنیای اسلام در دو سه قرن اخیر با توطئه ها و چالشهای فراوان مواجه شده و مفاهیم بلند و ارزشمند اسلامی رنگ باخته و تهاجم فرهنگی بیگانگان و استعمار همراه با سلطه دیکتاتورها و خود باختگان و خود فروختگان آسیب فراوان دیده و فرهنگ عمیق اسلامی و ولانی و آرمانهای بزرگ پیامبران عظیم الشأن اسلام دستخوش فتنه ها و وسوسه های وسواسان و خناسان و شیادان قرار گرفته و ارزشهای اعتقادی و اخلاقی و عاطفی و تربیتی و روحیه خودباوری و خداباوری و اتکال علی الله دچار مشکلات و

نارسائیهای جانکاهی شده و تکان‌های شدید اخلاقی و معرفتی خورده و پشوانه‌های عمیق اسلامی و ملی و اعتقادی آسیب شکننده ای خورده و بخش عظیمی از جامعه و نسل جوان دنیای اسلام دچار سرگیجه و از خود باختگی و خود فریبی و خودزنی دینی قرار گرفته و افکار وارداتی و القانات شیطان بزرگ و صیهونیزم جای خود را به القانات رحمانی و سبوحی داده و ارزشهای والائی ملکوتی و شخصیت معنوی آنان دچار غفلت و جهالت و از خود بیگانگی شده است.

خوشبختانه به یکتا انقلاب اسلامی روزنه امیدی در دنیای اسلام پدید آمد و زمینه‌های لازم برای بازگشت به خردستن خویش فراهم شده و امیدهای نوینی برای درس آموزی و بیداری و حیات طیب و جهاد در راه خدا و عزت و استقلال جوامع اسلامی فراهم شده و سفره معنویت و اخلاق و مبادات فکری و فرهنگی و روابط اسلامی گسترش یافته و فرهنگ خود باوری و خود اتکالی و جهاد و اجتهاد راه خود را باز یافته و البته جوامع اسلامی در آغاز این راه با شرافت و عزت افزا هر چند باید با اعتماد به نفس و توکل بر خداوند برای حاکمیت الله و پیروزی حق و نصرت دل خداوند متعال قیام نمایند. امام راحل (قدس سره الشریف) رمز عزت و پیروزی را در حیات شعائر اسلامی و اصول و مبانی اعتقادی و دینی و حیات و حرکت مسلمانان دانسته وجود این یکتا را اسلام و ارزشهای متعالی اسلامی و تربیت انسانهای کارآمد و شایسته دانست.

البته و بدون تردید حیوه طیبه الهی و تعالی و تکامل جوامع انسانی و تعالی الی الله و وصول به مقامات قرب و اولیاء خدا جزء در سایه پیروی از قرآن و عترت و تقلید و جزء در سایه عنایات خداوند و توجهات حضرت بقیه الله (ارواحنا فداه) میسر نخواهد شد و ایشان ابواب رحمت و اسعه الهی و اولیاء نعم اند و مولت ایشان موجب تعلیم معالم دین و تشخیص صراط قویم توحید از شرک و بتهای نفسانی و شیطانی است. تعلیم و تربیت از

دیدگاه اسلام و امیرالمؤمنین(ع) به گوهر وجودی و شخصیت معنوی و ملکوتی انسانها مربوط می‌شود و حقیقت آن گشودن درهای عقل و معرفت و بصیرت بر قلوب انسانهاست تا بهتر تعقل نمایند و بهتر از ظرفیت‌ها در راه خود الهی و ولایتی خود گام بردارند و به نتیج عظیم قرب الی الله نائل شوند و دارای نفس مطمئنه گردند و انگیزه‌های الهی در وجود ایشان ارتقاء یابد و راه را به سوی خداوند بزرگ و عبودیت حضرت حضرت حق و خدمت به بندگان او پیدا کنند و با زبان حال بگویند: إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا * وَجَعَلَنِي مُرْسَلًا (مریم، ۳۱ و ۳۰)

تا انسان به مقام خلافت الهی و مسجود ملانکه مقربین قرار گیرد و آیه شریفه إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً (بقره، ۳) تحقق یابد و نفس انسانی در سیر حرکت جوهری و معقول خود به لقاء الله واصل شود و بقا الله پیدا کند و مؤدب به مبادی آداب و متخلق به اخلاق کریم اولیاء گردد که تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ الْإِنْسَانِ (نار الانوار، ج ۵۸، ص ۱۲۹) تعلیم و تربیت اسلامی علم النفس و علم الاخلاق و علم الآداب و علم المعارف و بلکه حقیقت سیر و شهود حضوری نفس در مجالی جمال و جلال الهی و تجلی به صفات رحمانی و جلوات سبحانی و اخلاق محمدی(ص) است.

در این نوشتار سعی شده با نگاهی به نامه ۳۱ نهج البلاغه شریف و دیگر معارف حق نهج البلاغه و قرآن کریم و روایات اهل البیت(ع) و غرر و درر و سیره آن بزرگواران جلوه‌های از مسائل تعلیم و تربیت در فرهنگ علوی(ع) را در خدمت علاقمندان آن استان مقدس قرار دهیم. باشد که برگ سبزی تحفه درویش و ران ملخی سلیمان ملک وجود را باشد و برای همگان نافع باشد.

امیرالمؤمنین(ع) بعد از برگشت از جنگ صفین در منطقه حاضرین در مرز عراق با سوریه نامه بسیار نورانی و ارزشمندی را برای امام حسن مجتبی(ع) تقریر فرمودند که به

صورت یک وصیتنامه سیاسی و عبادی و تربیتی برای زعامت و رهبری آینده امت اسلامی ترسیم فرمودند و در حقیقت چراغ راه آینده امت اسلامی و زعامت و زمامداری و راهنمای ارباب بصیرت است.

این نامه شریفه کلاس تعلیم و تربیت است و معارف الهی را به طور موجز و جامع در اختیار علاقمندان و طالبان حقیقت و تشنگان معرفت قرار می‌دهد و درس امام‌شناسی و معادشناسی و توحید و رسالت و نبوت و اخلاق فاضله و کرائم اخلاق و محاسن آداب را در خود جمع فرموده و ده‌ها و صدها جمله کوتاه که هر یک فصل نورانی در راه آداب و محاسن و مکارم است، در خلال آن به چشم می‌خورد و در میان نامه‌های اخلاقی و تربیتی آن حضرت کمتر نامه‌ای به جامعیت آن مشاهده شده است.

اینجانب محورها و سراسر فصل کلید این نامه شریفه که نشان دهنده نظام‌مند بودن تعلیم و تربیت و مبانی و آداب و روشها و اصول اهداف آن از دیدگاه امام علی (ع) است را به رشته تحریر در آورده و برادر عزیز آقای دکتر فتیعی (دام عزه) نیز ما را در ویرایش و تکمیل مساعدت فرموده‌اند و اکنون نتیجه زحمات در معرض دید علاقمندان قرار می‌گیرد.

البته تفصیل مباحث مربوط به نامه گرانسنگ ۳۱ نهج البلاغه شریف، به مجال دیگری نیاز دارد.

امیدست پیشنهادات و تذکرات صاحب‌نظران ما را در چاپهای بعدی کتاب یاری دهد تا در تکمیل آن کوشا باشیم و ارباب فضیلت خود اهتمام بیشتری مبذول نموده تا از معارف آن بهتر بهره‌مند شویم.

از همه ارادتمندان به آستان مقدس حضرت سید الاوصیاء و امام الاتقیاء امیرالمؤمنین علی (ع) انتظار دارد که خادمان به آستان آن بزرگوار را مشمول دعای خیر خود قرار دهند

و همیشه موفق باشند. با تضرع به درگاه خداوند متعال از او می‌خواهیم تا قلب ولی الله الاعظم امام عصر (ارواحنا فداه) از همه ما خشنود و دعای خیر آن بزرگوار چراغ راهمان باشد. انشاءالله تعالی

دستورات و توصیه‌های حکیمانه اسلام در امر تربیت فرزندان بسیار گسترده، عمیق، ارزشمند، تاثیرگذار و حیاتی است.

اسلام در درجه اول نسبت به انتخاب همسر و مادر بسیار تأکید دارد و جایگاه ویژه‌ای برای مادران منظر نموده و یکی از اهداف عالی تشکیل خانواده را فرزندان شایسته بیان فرموده است. دستور داده: اخْتَارُوا لِنُطْفِكُمْ فَاِنَّ الْخَالَ أَحَدَ الضَّعِیْعِیْنِ (الکافی، کلینی ۵: ۲/۳۳۲)

انتخاب و گزینش همسران شایسته برای آینده‌ای امیدبخش و تربیت فرزندانی برومند، خدمتگذار و با کرامت است.

در حدیث شریف دیگری فرموده‌اند:

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا كُمْ وَخَضْرَاءُ الدِّمَنِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا خَضْرَاءُ الدِّمَنِ قَالَ الْمَرْأَةُ الْحَسَنَاءُ فِي مَنَبَةِ السُّوءِ (من لایحضره الفقیه ج ۳، ص ۲۱۱)

بر حذر باشید از سبزه‌هایی که بر مزبله‌ها می‌روید. گفته شد یا رسول الله منظور چیست؟ فرمودند: زنان زیبایی که در خانواده‌های بد بزرگ شده و در حقیقت از اوصالت و کرامت و شخصیت لازم اخلاقی و تربیتی و خانوادگی برخوردار نبوده و در نتیجه از عیار لازم برای همسری و تربیت فرزندان شایسته و برگزیده برخوردار نمی‌باشند.

اسلام عزیز نسبت به موضوع خانواده و بانوان شایسته و صاحب کرامت و مادران با لیاقت توصیه‌ها و دستورات فراوانی داده و راهنمایی لازم را فرموده و در دهها آیه قرآن کریم معیارها و موازین زنان پاک سرشت و پاک‌باخته و کاردان و با کفایت مورد عنایت

قرار گرفته و دهها اصل و معیار در این رابطه ارائه شده است. در آیه کریمه ۳۵ سوره مبارکه احزاب ده ویژگی نسبت به زنان برگزیده بیان شده که خود چراغ روشن و معیار ارزشمندی برای نشان دادن شخصیت زنان برگزیده و مادران با فضیلت و همسران با کرامت است. این انسان‌های شایسته دارای عیار بالای انسانیت و کرامت و در پیشگاه خداوند متعال از بالاترین کرامت‌ها و فضیلت‌ها برخوردارند. إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ قُرُوجَهُمُ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْراً عَظِيماً (احزاب، ۳۵)

در سوره‌های تحریم و طلاق نیز بن‌دین معیار روشن برای بیان شخصیت انسان‌های مومن و پرهیزگار بیان شده است که خرد روشنگر ابعاد نورانی انسان‌های برگزیده و اصول روشنی برای ارزیابی و سنجش فرهیختگان و اهل کرامت است.

از جمله می فرماید: عَسَىٰ رَبُّهُ إِن طَلَفَكَ لَأُنزِلَنَّ إِلَيْكَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ خَيْرًا مِّنْكَ مُسْلِمًا مِّنْ مَّوَدَّاتٍ قَانِنَاتٍ تَأْتِيْنَ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثِيَابًا وَأُنْبَارًا (تحریم ۵)

پس از این آیات کریم، خداوند نمونه‌هایی از زنان برگزیده را ذکر فرموده و نمونه‌هایی از زنان هنجار شکن را و در حقیقت الگوهای خوب و بد را نشان داده تا برای همه درس و معیار حرکت باشد.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةً تَوْحٍ وَّامْرَأَةً لَّوْطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِّنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغَيِّرْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِينَ * وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةً فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ وَتَجْنِىْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَوَعْمَلِهِ وَتَجْنِىْ مِنَ الْقَوْمِ الظَّٰلِمِينَ (تحریم، ۱۰ و ۱۱)

قرآن کریم به نقش ارزشمند مادران شایسته در طول تاریخ اشاره فرموده، بر جایگاه این بزرگواران در حیات سیاسی و اجتماعی و خانوادگی انسانها تأکید فرموده و راه را برای حیات طیبه الهی و نقش زنان و مادران در این رابطه تأکید فرموده تا این برای همه بانوان جوامع بشریت الگوی حسنه و چراغ روشن باشد و برای همیشه تاریخ نورافشانی کند. موضوع زنان برگزیده از روز اول خلقت انسانها و حضرت آدم (ع) در کره زمین به عنوان یک امر مهم و حیاتی مورد عنایت بوده و خلقت حضرت حوا (ع) از جنس خلقت حضرت آدم (ع) و این که هر دو یک جنس و یک حقیقت هستند و تفاوتی در جنس و ماهیت ندارند.

وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا، وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً (نساء، ۱)

تا تعریض اسفبار به همسر حضرت نوح (ع) و فرزند ناشایسته او این حقیقت بزرگ و ارزشمند را تبیین می‌کند، که این مادران هستند که پاسداران حریم کمالات و فضیلت‌ها و دامن پاک و عفیف ایشان بستر امید دلدادگان و لبخندگان حریم ولایت و تشنگان وادی محبت و معرفت است.

آری مادران نقش بسیار سرنوشت ساز و تاثیرگذار در تربیت شخصیت و آینده فرزندان ایفا می‌نمایند و طبق روایت شریف از رسول اکرم (ص) است که می‌فرمایند:

الجنة تحت اقدام الأمهات (میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۷۱۲)

نمونه ای دیگر: همسران حضرت ابراهیم (ع)، ساره و هاجر؛ مادر حضرت اسماعیل (ع)، حضرت یعقوب (ع)، مادر حضرت موسی (ع)، مادر حضرت عیسی (ع)، مادر حضرت مریم (س)، مادر حضرت یحیی (ع)، حضرت خدیجه (س)، حضرت فاطمه (س)، حضرت نرجس خاتون (س)، حضرت زینب (س)، حضرت سلیمان (ع) که در سوره احقاف می‌فرماید: رَبِّ اَوْزِعْنِي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا

تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ (احقاف، ۱۵)

حضرت ام البنین (س)، حضرت لیلا (س)، حضرت رباب (س)، مادران برگزیده در طول تاریخ و بندگان خداوند رحمان

ارزش فرزندان صالح در اسلام، ارزش دختران شایسته

قال الصادق (ع): مِيرَاثُ اللَّهِ مِنْ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ الْوَلَدُ الصَّالِحُ يَسْتَغْفِرُ لَهُ (من لا يحضره الفقيه

ج ۳، ص ۴۸۱)

امام صادق (ع) فرمودند: میراث خداوند از بنده مومنش فرزند صالحی است که برای او طلب استغفار نماید.

قال امیرالمومنین (ع): «وَلَدُ الصَّالِحِ أَجْمَلُ الذُّكُرَيْنِ» (غرر الحکم، ج ۲، ص ۵۷۵)

فرزند صالح یکی از دو بهترین نام نیکوست.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مِنْ سَعَادَةِ الرَّجُلِ أَنْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ صَالِحٌ (الكافی، ج ۶، ص ۳)

پیامبر اکرم (ص) فرمودند فرزند صالح از نشانه های سعادت انسان است.

البته آیات قرآن کریم و روایات در این باره فراوان است و علاقمندان می توانند به

کتاب شریف میزان الحکمه بحث ۵۵۵ پدر و فرزند و بحار و وسائل و کافی شریف و کنز العمال در ابواب مناسب مراجعه نمایند.

- المال و البنون زینه
- فرزندان مایه آزمایش اند
- قدرشناسی از زحمات پدر و مادر
- احسان و نیکی در حق والدین
- حقوق والدین؛ و بالوالدین احسانا
- بر و احسان در حق والدین

- پرهیز از حقوق و ایدای والدین
- رعایت آداب در معاشرت با آنها
- زمینه ساز دشنام نسبت به آنها نشود.
- جایگاه ارزشمند مادران

وظایف والدین نسبت به فرزندان:

الف - تامین سلامت بدنی و جسمی

ب - تامین سلامت روحی و معنوی

در هر یک از ده بخش فوق پدران و مادران مسئولیت بسیار خطیر در امر تربیت فرزندان به عهده دارند به هر گونه غفلت در این رابطه خسارت‌های غیر قابل جبرانی را به دنبال خواهد داشت.

اما در بخش اول و سلامت فیزیکی و جسمی بدون تردید سلامت فرزندان مرهون و مدیون سلامت پدران و مادران است و هر گونه غفلت، سهل‌انگاری، ابتلاء و آلودگی، بیماری و اعتیاد موجب انتقال آن به فرزندان و تبعات منفی خواهد بود.

چه بسا احادیثی که می‌فرمایند: السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَكَانَتْ أُمُّهُ مِنْ شَقِيٍّ فِي بَطْنِ أُمِّهِ (نهج الفصاحه، ص ۵۳۰)

به این حقیقت نیز اشاره داشته باشد که آلودگی و بیماری پدران و مادران در سلول‌ها و ژن‌ها و کروموزوم‌ها تاثیر گذاشته و خود عامل انتقال آن به فرزندان و نسل‌های بعدی و آینده خواهد شد، چیزی که فرهنگ اسلامی و علم زیست‌شناسی و علوم اجتماعی و روان‌شناسی اجتماعی و علوم تعلیم و تربیت و علوم اخلاقی نیز آن را تأیید می‌نماید. از جمله در روایات شریف فرموده‌اند: تخيروا لنطفکم فإن العرق دساس

یا فرموده‌اند: در صورت نیاز به انتخاب دایه برای فرزندان مراقب باشید از افراد شایسته استفاده شود نه از آلودگان به مشروبات الکلی و یا مصرف کنندگان گوشت خوک و مانند آن.

یا فرموده‌اند: از دایه غیر مسلمان مشروط به پرهیز از مشروبات الکلی و مانند آن برای شیر دادن فرزندان استفاده ننمایید.

الکسیس کارل در کتاب انسان موجود ناشناخته می‌نویسد میکروب سفلیس تا هفت نسل انسان اثر می‌گذارد. این همان موضوع وراثت و نقش کروموزم‌ها و ژن‌ها در انتقال عوامل وراثت است. بدین ترتیب موضوع وراثت و سلامت و آلودگی والدین یا یکی از ایشان در تداوم حیات طبعی فرزندان قابل انکار نخواهد بود. چه بسا آیات قرآن کریم این حقیقت را در زبان تمثیل مجاز بیان فرموده است که:

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبَثَ لَآ يَخْرِجُ إِلَّا نَكِثًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ. (اعراف، ۵۸)

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ (ابراهيم، ۲۴)

وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَلَأَتْ مِنْ فَوْقِهَا (ابراهيم، ۲۶)
وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (نحل، ۱۱۲)

قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي دُرِّيَّتِي إِنِّي تُثِيبُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ (احقاف، ۱۵)
وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُحَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا (اسراء، ۶۰)

وَالسَّلَامُ عَلَى يَوْمٍ وَلِدَتْ وَ يَوْمَ أَمُوتُ وَ يَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا (مریم، ۲۳)

وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَ يَوْمَ يَمُوتُ وَ يَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا (مریم، ۱۵)

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَ نُوحًا وَ آلَ إِبْرَاهِيمَ وَ آلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ (آل عمران، ۳۳)
وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا *
وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا * وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا
كَانَ آَرَامًا (نورقان، ۶۳ تا ۶۵)

: دُرِّيَّةٌ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (آل عمران، ۳۴)

آیات مربوط به وراثت از جمله: وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ
الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ (نحل، ۱۶)

۱۲ آیه مربوط به منعم علیهم، از جمله: وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ
اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصُّلَحَاءِ وَ السَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا (نساء، ۶۹)
أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَ مِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَ مِنْ ذُرِّيَةِ
إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْرَآئِيلَ وَ مِمَّنْ هَدَيْنَا وَ اجْتَبَيْنَا إِذَا تُسَمَّى عَلَيْهِمُ الْبَنَاءُ الرَّحْمَنُ خَرُّوا سُجَّدًا وَ بُكْيًا
(مریم، ۵۸)

از این آیات کریمه ولو به صورت تمثیل این حقیقت نورانی استفاده می شود که نقش
والدین و آباء و اجداد و نسل های گذشته در تربیت و شخصیت و سلامت نسل های بعدی
غیر قابل انکار است و از کوزه همان برون تراود که در اوست.

در نهج البلاغه شریف می فرماید:

وَ تَوَخَّ مِنْهُمْ أَهْلَ التَّجَرِبَةِ وَ الْحَيَاءِ مِنْ أَهْلِ الْبَيِّنَاتِ الصَّالِحَةِ وَ الْقَدَمِ فِي الْإِسْلَامِ
الْمُتَقَدِّمَةِ فَإِنَّهُمْ أَكْرَمُ أَخْلَاقًا وَ أَصَحُّ أَغْرَاضًا وَ أَقْلُّ فِي الْمَطَامِعِ إِشْرَاقًا (نهج البلاغه، نامه ۵۳)
یا فرمودند: خَيْرُ مَا وَرِثَ الْأَبَاءُ الْأَبْنَاءُ الْأَدَبُ (غررالحکم، ص ۳۹۳)

«بهترین چیزی که پدران برای فرزندان به ارث می گذارند، ادب است.»

امام حسین (ع) می فرماید: **إِلَّا إِنَّ الدَّعَى بِنِ الدَّعَى قَدْ رَكَزَ بَيْنَ اثْنَيْنِ بَيْنَ السَّلَةِ وَالدَّلَةِ وَ هَيْهَاتَ مِنَ الدَّلَةِ يَا بَنِي اللَّهِ لَنَا ذَلِكَ وَرَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ حُجُورٌ طَابَتْ وَ طَهَرَتْ وَ أَنْوَفٌ حَمِيَّةٌ وَ نُفُوسٌ آيَةٌ مِنْ أَنْ تُؤْثَرَ طَاعَةُ اللَّئَامِ عَلَى مَصَارِعِ الْكِرَامِ (لهوف، ص ۸۵)**

چه بسا این حقیقت از زبان زیارت شریفه وارث و مفاهیم بلند این قبیل زیارت نامه ها به خوبی استفاده می شود؛ **السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَارِثَ آدَمَ صَفْوَةَ اللَّهِ...**

امام سجاده (ع) نیز در رساله حقوق و در دعاها ۲۵ و ۲۴ صحیفه مبارکه سجاده در این رابطه به صورت رمز و نشانه به دهها مطلب مهم اشاره فرموده اند که در مجموع دستورات بسیار کامل و ارزشمند و آرمانهای بسیار بلند را از خداوند می خواهد و حقوق هر یک از والدین و فرزندان را بر یکدیگر و در برابر خداوند و جامعه بیان می فرماید. دعای ۲۵ در رابطه با فرزندان و رسالت والدین در تربیت ایشان به طور کامل گویا و بیانگر وظائف خطیر والدین در این رابطه است. مسئله بسیار مهم و وظایف خطیر و مسئولیت های بسیار سنگین والدین در ابعاد معنوی و تربیتی و هدایت و بستن سازی برای سلامت و سعادت و تأمین سعادت و سلامت مراحل بعدی حیات و حتی در هنگام مرگ و قبر و قیامت و آمادگی برای روز حساب و کتاب و حضور در پیشگاه خداوند متعال است که بعد فیزیکی و بدنی و سلامت جسمی مقدمه و زمینه ساز سلامت روحی و کرامت انسانی و مسیر الی الله و سلوک ملکوتی و قرب الی الله تعالی است و لذا اگر والدین در مسائل تربیتی به تمام جوانب مادر توجه نمایند اما از ابعاد معنوی و ارزشی و ارزشمند تربیت فرزندان غفلت نمایند، نمی توان گفت وظیفه خود را به نحو مطلوب انجام داده اند بلکه بر اساس تربیت سلامت مادی برای اهداف متعالی معنوی و ملکوتی و انسان سازی و تهذیب نفوس و رشد فضائل و ملکات اخلاقی و معنوی است.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (تحریم، ۶)

اکنون به درس‌های فراوان و آموزنده اهل بیت(ع) در این رابطه اشاره نموده که خود زیاترین و آموزنده‌ترین کلاس تعلیم و تربیت و اخلاق و چراغ راهنمایی برای تمامی دوستان و معارف حقه و مشتاقان فرزندان شایسته و باقیات صالحات هستند و بصورت فشرده به ملاحظات والدین و حقوق فرزندان بر ایشان و آداب تعلیم و تربیت و نقش آن در رسالت خانواده‌ها در این رابطه خواهیم پرداخت. امید آنکه این بخش مهم مورد عنایت تمامی پدران و مادرانی که بهترین سرمایه‌ها و یادگاران خود را در تربیت نسلی فرهیخته، خدوم، ارزشمند، مایه امید، پادشاه و مرضی خداوند متعال و خدمتگزار اسلام و مسلمانان می‌دانند قرار گیرد. البته مهمترین و حساس‌ترین مسئله در این باره به قبل از ازدواج و انتخاب همسران مربوط می‌شود که بسیار مهم و کلیدی است و اساس حیات طیبیه انسان‌ها را تشکیل می‌دهد و بنیان خانواده بهترین و مقدس‌ترین بنیان و نهاد است که سرنوشت نسل‌های آینده به آن وابسته است و استحکام بنای خانواده و تداوم جریان خیر و صلاح و تداوم نسل‌های پاک و امید بخش به نسل‌ها بر اساس زندگی خانوادگی و پدران و مادران شایسته برمی‌گردد و سلامت پدران و مادران اساس سعادت آینده‌گان است. اما در ابعاد دیگر یک مسئله مهم روحیه اخلاقی و معنوی و فضا نوری زندگی و خداپاوری و حرکت در مسیر کمال و ایمان و اخلاق و ادب است. انگیزه‌های معنوی والدین از تشکیل خانواده و روحیه امید و اعتماد به نفس و توکل بر خداوند خود از بهترین سرمایه‌ها و زمینه ساز ابعاد نورانی زندگی و اعتلای کلمه الله خواهد شد.

در صورتیکه فضای زندگی آمیخته با محبت و مودت و عشق و ایمان باشد و والدین در مسیر پاکی و عفاف و کرامت و کفاف و قناعت و رضایت خداوند حرکت کنند قطعا

نتیجه‌ی چنین زندگی به سلامت دین و دنیا و آخرت ختم خواهد شد و برکات الهی نیز بر آنان نازل خواهد گردید.

از این پایگاه زمینه‌های لازم برای گام‌های بعدی و بارور شدن درخت فضائل و کمالات و قابلیت لازم برای کسب فضائل هموار خواهد گشت. بنابراین در تمامی این مراحل مواظبت، مراقبت، صیانت، پاکی و عفاف، ایمان و اتکال علی الله، انگیزه‌های معنوی و جهاد تربیتی و خانوادگی لازم و شرط موفقیت است.

در مراحل گوناگون ازدواج و تأهل تا مراحل مختلف زناشویی و همبستری و تا انعقاد نطفه و سیر مراحل تکوین جنین تا ولادت و نوزاد، هر یک از پدر و مادر ده‌ها نقش کلیدی بعهد دارند که البته در بخشی از راه و طی مسیر این بار سنگین بیشتر بر عهده مادران گزارده شده و این مادر است که باید نه ماه بار سنگین امانت داری و دوران حساس بارداری و پس از آن زایمان و سیردادن را حمل کند و شیره جان و میوه وجودش را به عنوان فرزند به جامعه و خانواده تحویل دهد. کتب بینیم از لحاظ معارف اسلامی چه وظایفی به عهده والدین است. البته اساسی‌ترین وظیفه باز موضوع تربیت است و معنای پدر و مادر بیشتر بار تربیتی دارد تا چیز دیگر و پدران و مادران عالی‌ترین معلمان و مربیان و دلسوزترین راهنمایان و زیباترین الگوها و دوست‌ترین انسان‌ها نسبت به فرزندان خویش می‌باشند که تداوم حیات فرزندان را حیات خود می‌بینند و سعادت آنان را سعادت خود می‌شناسند.

پس از مراحل یاد شده بخشی از وظائف بسیار مهم والدین به قرار ذیل است:

- ۱- اسم نیکو برای فرزندان انتخاب کردن
- ۲- تربیت بر اساس اخلاق و ادب اسلامی باشد که بهترین میراث، ادب نیکوست.
- ۳- آموزش خواندن و نوشتن و کتابت

- ۴- آموزش تلاوت قرآن کریم
- ۵- آموزش اسب دوانی، تیراندازی، شناوری
- ۶- آموزش علم و دانش و نوشتن
- ۷- آموزش نماز و احکام و دستورات دین
- ۸- آموزش حرفه و فن و مهارت و فن آوری
- ۹- آموزش احکام و حلال و حرام و تعالیم عالیه اسلامی
- ۱۰- برخورد و رفتار کریمانه با فرزندان داشتن
- ۱۱- تأمین رزق حلال و طیب برای آنها
- ۱۲- تزویج فرزندان متون به سن بلوغ رسیدند
- ۱۳- محبت و نیکی نسبت به فرزندان
- ۱۴- محبت و نیکی بیشتر نسبت به دختران
- ۱۵- به فرزندان آگاهی و بصیرت ابرم دادن تا در برابر انحرافات و فتنه‌ها هوشیار و مراقب باشند.

۱۶- بادرُوا احداثکم بالحديث، قبل أن يسبقكم اليهم المرجئه (اصول کافی، ج ۶، ص

۴۷

- ۱۷- امام امیرالمؤمنین(ع) در نامه ۳۱ می‌فرماید: وَ أَنْ أُبْتَدَأَ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تَأْوِيلِهِ وَ شَرَائِعِ الْإِسْلَامِ وَ أَحْكَامِهِ وَ حَلَالِهِ وَ حَرَامِهِ لَا أَجَاوِزُ ذَلِكَ بِيَكِّ إِلَى غَيْرِهِ
- ۱۸- در حدیث شریف می‌فرماید: ادب و تربیت فرزندان باید بر سه محور استوار باشد

- حب نیکم
- حب اهل بینه
- و قرائه القرآن

۱۹- برنامه‌های ورزشی و تفریحی

مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابَّ لَهُ (من لایحضره الفقیه ج ۳، ص ۴۸۳ ح ۴۷۰۷)

چونکه با کودک سر و کارت فتاد / پس زبان کودکی باید گشاد

۲۰- روش تربیتی نسبت به کودکان و نوجوانان یکی از مسائل بسیار مهم در رابطه با تربیت فرزندان و کودکان شیوه‌ها و متدهای تربیتی است.

به نظر اینجانب در این رابطه به چند موضوع اصلی باید توجه شود؛

الف - آموزش و تربیت به صورت غیر مستقیم

روش‌های غیر مستقیم به مراتب مهمتر و موثرتر از برخورد مستقیم و امر و نهی کردن و فرمان دادن است.

ب- ایجاد محیطی سالم و پاکیزه و فضیلت پرور

نقش محیط خانوادگی، محیط اجتماعی، تفریحی، ورزشی، آموزشی، تربیتی، بسیار تأثیرگذار و بابرکت است.

ج - موضوع مهد کودک و آمادگی پیش دبستانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که باید به اهمیت این جایگاه مهم توجه نمود.

د- دوره دبستان و نقش معلمان و مربیان و مراکز مهم آموزشی در این مرحله بسیار تعیین کننده است.

ه- موضوع ادبیات کودکان و نوجوانان و داستان‌ها و قصه‌های مربوط به این موضوع بسیار حساس هنری، ورزشی، اسباب بازی و قصه‌ها و داستان‌های کودکان و پارک‌های مربوط به کودکان و آموزش‌های غیر مستقیم در این رابطه خود بسیار نقش آفرین و تأثیرگذار است.

و- در حدیث از رسول اکرم (ص) آمده است:

أَلَوْلَکَ سَيِّدُ سَبْعِ سِنِينَ وَ عَبْدٌ سَبْعِ سِنِينَ (مکارم الاخلاق ص ۲۲۲)

قریب به این مضامین در روایات آمده است.

این بیان خود چراغ راهنمایی برای امور تعلیم و تربیت فرزندان است. در حقیقت دوره‌های تربیتی را به سه مرحله تقسیم نموده‌اند.

۱- هفت سال اول؛ دوره امارت و آقایی فرزندان

۲- هفت ساله دوم، دوره فرمانبرداری و اطاعت

۳- هفت ساله سوم دوره همراهی و همکاری و وزارت

در حقیقت اگر دوره‌های عمر فرزند را تا سنین بیست، بیست و یک سالگی و مانند آن بخواهیم ارزیابی کنیم و برای آن برنامه‌ریزی نماییم تا فرزند به مراحل لازم رشد و بلوغ برسد باید آن را در سه مرحله خلاصه کرد. البته هر مرحله خود به چندین مرحله تقسیم می‌شود. مرحله اول تا هفت سالگی که در آن سببوت و کودکی است و امکان امر و نهی نسبت به او نیست و چه بسا امر و نهی کردن آثار منفی داشته باشد. اما بعکس کودک بیشتر در مقام امر و نهی است و قدرت تمیز و تشخیص ندارد و بیشتر او تقاضاهای خود را مطرح می‌کند و در مقام امر و نهی است.

در این مرحله باید بسیار حکیمانه و با شرح صدر فرزند را در دست تعلیم و تعلم و تهذیب و تربیت قرار داد و از برخورد خشک و آمرانه با او پرهیز کرد و به شخصیت او با دیده احترام نگریست و احترام گذاشت.

در مرحله دوم تا سن بلوغ زمینه‌ها برای تشخیص و تمیز دادن او هموار شده و او دیگر قادر به تشخیص خیر و شر و خوب و بد است و می‌توان او را در این رابطه ارشاد و در صورت ضرورت مورد سوال و مؤاخذه قرار داد و براساس نفع و ضرر و خیر و شر او را مخاطب قرار داد و عتاب و خطاب کرد.

۲۱- مسئولیت‌شناسی، مسئولیت‌پذیری، حریت و آزادی و آزادگی، کرامت و

ارزش‌های متعالی انسانی

وَلَا تَكُنْ عَبْدًا غَيْرَكَ وَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

سرانجام آن چه مهم و هدف نهایی از تعلیم و تربیت و پرورش فرزندان شایسته می‌باشد تربیت انسان‌های با فضیلت و الگو، انسان‌های با کرامت و آزاداندیش و آزادمنش و آزادیخواه، پایبند به معیارها و ارزش‌ها، متعهد به حق و عدل، عدالتخواه و عدالت‌پرور، خدمتگزار نسبت به دیگران و اصولگرا، هدفدار و هدفمند، پاک و پاک سرشت و پاسدار ارزش‌ها و اخلاق و معنویت، عفیف و غیرتمند، شجاع و خداترس، ولایتمدار و مردم‌دار، اسوه و با تقواست.

و این مهم جز در سایه شخصیت پدر و مادر و اصالت‌های خانوادگی و فطری و کرامت محیط خانواده و رعایت اصول اخلاقی و آداب تربیتی میسر نخواهد شد.

۲۲- پدر و مادر باید الگوی شیوه رفتاری برای فرزندان باشند. فرزندان از پدر و مادر الگوگیری و الگوسازی می‌کنند و اولین و بهترین و بلکه عالیترین الگوهای رفتاری فرزندان می‌باشند.

باید والدین به عنوان تراز برتر برای فرزندان جلوه کنند و در گذار و رفتار ایشان آثار صدق و صفا و آرامش و ادب موج بزند و فرزندان به والدین اعتماد کنند چون رفتار آن‌ها برای ایشان حجت است.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظُ شِدَادٍ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (تحریم، ۶)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (مائده، ۱۰۵)

وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا
مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (لقمان، ۱۵)

این که راه انابه کنندگان و اواین را باید انتخاب کرد و نباید در برابر انحرافات و دعوت به شرک از طرف آنان تسلیم شد و از آنان اطاعت کرد، جایگاه والدین را در وجوب اطاعت از ایشان نشان می‌دهد.

هر هر صورت اطاعت را آنان در طول اطاعت از خداوند متعال و رسول اعظم (ص) و در چارچوب نیاس الهی است و اگر ایشان به غلط انسان را به آلودگی و شرک و عصیان دعوت کردند، انسان احتجاج و لجاجت در این رابطه نمودند هرگز نباید تسلیم آنان شد. گر چه در عمل حالت حرمت آنها لازم است اما سرانجام لاطاعه لمخلوق فی معصیه الخالق.

محدوده اطاعت از آنها رعایت حد در احکام و اصول الهی است و چون به ناروا انسان را به شرک و کفر و الحاد و عصیان فرخوانند هرگز نه تنها اطاعت از آنها کار پسندیده ای نیست که باید در برابر رفتار ناپسند آنان ایستاد و نهی از منکر نمود. همانگونه که در زندگی حضرت ابراهیم خلیل (ع) در برابر پدر و خویشاوندان مشاهده می‌کنیم و این یک اصل کلی و قرآنی و اسلامی است که اطاعت از ولی شرعی و امام اکم اسلامی منوط به اطاعت از خدا و پیامبر (ص) است.

۲۳- در این جا دو نمونه دیگر از معلمان و مربیان و آموزگاران بزرگوار الهی و اسلامی را بازگو نموده تا خود راهنمای شایسته ای برای والدین و مربیان جامعه باشد.

الف - لقمان حکیم (ع) که در قرآن کریم یک سوره به نام آن بزرگوار آمده است و ده درس روشن در رابطه با تربیت پسرش را در قرآن کریم یادآور شده است.

البته این روش‌ها در سه سرفصل عمده و کلیدی بیان شده است.

- اصول اعتقادی

- اصول اخلاقی

- اصول رفتاری و عملی

در مباحث رفتاری نیز آن حضرت به ابعاد و جوانب زندگی فردی و اجتماعی انسان، رابطه انسان با خدا، با جامعه، با خود و با والدین و با خوبان و بدان را گوشزد فرموده که هر یک خود در خور تامل و راهنمای مطلوبی است.

ب- امیرالمؤمنین (ع) و نامه ۳۱ نهج البلاغه و درسهای فشرده ای که آن حضرت پس از بازگشت از منطقه جنگ صفین در حاضرین برای فرزند برومندش حضرت امام حسن (ع) بیان فرموده که خود دهها درس اخلاقی و اجتماعی و اعتقادی و سیاسی و فردی و خانوادگی و معرفتی را پوشش می دهد.

البته امام (ع) در آخرین وصیتنامه سیاسی و عبادی خود نیز به حسین و پس از آن به تمام فرزندان و امت بزرگ اسلامی تأکید درستی بسیار آموزنده و هدایتگری را ارائه فرموده که عمل به آن رمز سعادت و جاودانگی امت اسلامی خواهد بود. به نامه حکمت آمیز نهج البلاغه شماره ۴۷ مراجعه شود. تا این بخش از سخنان آن حضرت که در ساعات پایانی عمر شریفش تقریر یافته و در سه فصل عمده بازگو شد، جایگاه مواظبت حکیمانه و وصایای هدایتگر و معارف انسانساز و تربیتی و ارتباط آن با نسلهای آینده مورد توجه قرار گیرد. اوصیکما و جمیع ولدی و اهلی و من بلغه کتابی بتقوی الله و نظم امرکم

بازگشت به ابعاد نورانی نامه ۳۱ نهج البلاغه شریف و چراغی که امام (ع) فرا راه جامعه اسلامی و رهبری آینده دنیای اسلام و رهبران آینده و نسلهای آینده گشوده و پیوندی را که توجه به اهمیت آن و آینده و آینده نگری و ضرورتها و اهداف و آرمانها باید برای آینده و آیندگان ترسیم می فرمود و الحق امام علی (ع) با عنایت به تمامی زوایا و

ضرورت‌ها و دغدغه و نگرانی‌ها و فرازها و فرودها راه آینده و آیندگان را به درستی ترسیم فرموده و با مواظط شافیه و نصایح کافیه پیوند نسل‌ها و عصرها را به نحو احسن برقرار و راه رشد و پویایی و تحول و تحرک و امید و سعادت و خیر و فلاح را به احسن وجه نشان داده، آری آن بزرگوار امام و اسوه تمامی آزادخواهان و برگزیدگان عالم است و مشعل فروزان و باب مدینه علم و صراط مستقیم هدایت الهی است. او عدل مجسم و صراط افروز و نورانی الهی و میزان حق و باطل است و در گستره تاریخ نیز این حقیقت به خوبی روشن شده اصول و مبانی و آرمان‌های بلند علوی بیشتر درخشیده. اکنون برماست تا در راه پیری از آن بزرگوار همت نموده و با عزم و اراده بکوشیم تا این مشعل پرفروغ را برای همیشه روشن نگه داریم و در سایه سار معارف آن حضرت راه عزت و شرف و کرامت دنیا و آخرت را دنبال کنیم که علی و شیعه هم الفائزون

خداوند به همه ما توفیق معرفت و بندگی شایسته نماید. انشاءالله

البته این رساله در رابطه با نامه ۳۱ هجری‌البلاغ تنظیم شده و امید است که توضیحات پیامبر آن نامه ارزشمند مرضی خداوند متعال قرار گیرد. در پایان نگاهی خواهیم داشت به سیره پیامبران عظیم‌الدان الهی که خود در تمامی زمینه‌ها اسوه حسنه اند و چراغ راه هدایت.

پیامبران(ع) همواره بر نقش والای خانواده و نیز بر تربیت فرزندان شایسته تأکید فرموده و یکی از اهداف بلند و آرمان‌های بزرگ آن بزرگواران تحکیم و تقویت و استواری بنای عظیم خانواده بوده است و برای تداوم زنجیره خانواده و سلامت این بنیان مرصوص تدبیر، برنامه‌ریزی و اقدام نموده‌اند.

قرآن کریم با تعبیرهای لطیف این حقیقت را در آیات گوناگون بیان فرموده از جمله در سوره مبارکه آل عمران می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِن بَعْضٍ
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ. إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي
إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (آل عمران، ۳۳ تا ۳۵)

تداوم خط برگزیدگان الهی از حضرت آدم (ع) تا حضرت نوح (ع) و آن گاه تجلی آن
در آل ابراهیم و آل عمران و ذریه و فرزندان و نسل‌های پاک و پاکیزه ایشان در طول
تاریخ تا به جریان حضرت حنه مادر حضرت مریم و همسر حضرت عمران و نذر او در
رابطه با فرزندان حضرت مریم می‌رسیم و آن گاه ولادت حضرت مریم و تداوم آن با
ولادت حضرت عیسی روح الله (ع)، این خط پاکی و عفاف و عنایت خداوند متعال است.
در سوره‌های دیگر قرآن کریم مانند سوره انبیاء (ع) نیز به این حقیقت عنایت شده، آیات
۸۹ تا ۹۲ به درسهای زندگی حضرت زکریا و حضرت مریم (علیهما السلام) و فرزندان آن
بزرگواران یحیی (ع) و عیسی (ع) اشاره شده است.

در سوره مبارکه مریم پس از بیان توصیف ۱۰ نفر از انبیاء (ع) و برکات وجودی ایشان
می‌فرماید:

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ نُوْحٍ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْرَءِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الْكِتَابِ خَرُّوا سُجَّدًا
وَبُكِيًّا (مریم، ۵۸)

در سوره مبارکه انعام آیه ۸۴ نیز این مطلب آمده است.

پیامبران نسل در نسل از خانواده‌های پاک سرشت و شایسته و برگزیده انتخاب شده‌اند
و این زنجیره عظیم در سایه عنایات خداوند متعال در بهترین دودمان‌های تاریخ شکل
گرفته است.

در روایات اسلامی و نهج البلاغه شریف نیز به این حقیقت تصریح شده است خطبه‌های

اول، ۹۴، ۹۶، ۱۰۵ و ۱۰۸

در خطبه ۱۰۸ می‌فرماید:

اخْتَارَهُ مِنْ شَجَرَةِ الْأَنْبِيَاءِ وَ مَشَكَاهُ الضِّيَاءِ وَ ذُوَابَهُ الْعَلْيَاءِ وَ سُرَّهُ الْبُطْحَاءِ وَ مَصَابِيحَ الظُّلُمَةِ
وَ يَتَابِعِ الْحِكْمَةَ طَيْبُ دَوَارٍ بِطَيْبِهِ قَدْ أَحْكَمَ مَرَاهِمَهُ وَ أَحْمَى مَوَاسِمَهُ يَضَعُ ذَلِكَ حَيْثُ
الْحَاجَةُ إِلَيْهِ مِنْ قُلُوبٍ غُمِي وَ آذَانٍ صُمُّ وَ أَلْسِنَةٍ بُكْمٌ مُتَّبِعٌ بِدَوَائِهِ مَوَاضِعَ الْغَفْلَةِ وَ مَوَاطِنَ
الْحَيَّةِ (نهج البلاغه، خطبه ۱۰۸)

آری شجره ایه پیامبران همیشه در طی اعصار و قرون شاخص بوده اند و از بوی عطر و ایمان و امان و صداقت ایشان مشام انسان‌های با فضیلت و تشنه حقیقت معطر می‌شد.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (احزاب، ۳۳)

شجره طیبه اهل البیت (ع) نیز تدوین شجره طیبه ابراهیم خلیل، اسماعیل ذبیح و حضرت عبدالمطلب و حضرت هاشم و حضرت عبدالمطلب و ابوطالب (علیهم السلام) است.

بهترین و عالیترین شجره‌های قریش که خداوند ایشان را برگزیده و کافی است. در این رابطه خطبه حضرت ابوطالب (ع) در هنگام ازدواج حضرت خدیجه (س) ملاحظه شود که آن بزرگوار چگونه برادرزاده و خاندان با عظمت خود را به صیقل می‌کند و اصالت‌ها و نجابت‌ها و بایستگی‌ها و شایستگی‌های ذاتی و اکتسابی و سوابق پسنده و تاریخ جاهلیت و قبل از اسلام را توضیح می‌فرماید. البته در برابر شجره بنی هاشم، شجره ملعونه بنی امیه است که به حقیقت در قرآن کریم تصریح شده و روایات در این باره فراوان است. علاقمندان به تفسیر آیه ۶۰ سوره مبارکه اسراء مراجعه نمایند.

موضوع پاکی و پاکیزگی اصلااب شامخه و ارحام مطهره انبیاء و ائمه هدی (ع) و پیامبر اکرم (ص) نیز از همین جا به خوبی روشن می‌شود و این عقیده حقیقی است که از آیات قرآن کریم و کلمات معصومین و عقل و نقل بر آن شاهد هستند.

در آخرت نیز فرزندان و ذریه به پاس ایمان پدران مشمول عنایت خداوند خواهند شد و دربهای تفضلات الهی بر انسان‌های با ایمان گشوده و سفره رحمت خاصه حضرت حق متعال راه کمال و قرب را هموار فرموده است.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ
كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ (طور، ۲۱)

در سوره مبارکه رعد می فرماید:

جَنَاتٍ عَلَيْهِ يَدْخُلُونَهَا وَمِنْ صَلَاحٍ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ (عبد ۲۳)

رَبَّنَا وَادْخُلْهُمْ جَنَّاتٍ مِنْ أَلْفٍ وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (عاف، ٨)

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَبَنَاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْ لَنَا لِمُتَّقِينَ إِمَامًا (فرقان، ٧٤)

خداوند یکی از صفات عباد الرحمن را این چنین بیان می فرماید و هم آنان که می گویند پروردگارا از همسران ما و فرزندان ما مایه چشم روشنی بخشاء و ما را برای پرهیزگاران پیشوا قرار بده. خداوند در سوره مبارکه فرقان دوازده فضیلت برای عباد الرحمن بیان فرموده و در این آیه شریفه دو تا از آن ویژگی و صفات آمده یکی برای همسران و فرزندان و ذریه ایشان است که از خداوند نور چشم و قره عین مسئلت می نمایند و دوم شایستگی برای الگو بودن و امامت برای دیگران. البته کلمه ذریه منحصر به فرزندان بلاواسطه و نسل اول آنها نمی شود و بلکه با تداوم نسل و آینده امید بخش و شایسته آنها را نوبت می دهد و مطالبه می کنند.

بهترین باقیات الصالحات، فرزندان شایسته است و مفهوم ذریه و فرزند بسیار گسترده و

ادامه دار است و نسل‌ها و اعصار و قرون را در بر می‌گیرد و بوستانی است که همواره بر می‌دهد و گلستانی است که پیوسته به بار می‌نشیند و چراغ راهنمایی است که بر فراز تاریخ خواهد درخشید و نسل در نسل تداوم خواهد یافت و دعای ابراهیم خلیل نیز چنین است که از خداوند امت مسلمه می‌خواهد و کلمه باقیه و این دعاها با بعثت خاتم انبیا (ص) لباس عمل می‌پوشد و در امت او تجلی می‌یابد. این خود بهترین درس برای مومنان است تا در تربیت فرزندان شایسته بکوشند و برای آینده خود بقیه‌ی صالحه‌ای به یادگار بگذارند و چراغی برای قیامت خود روشن نمایند. انشاءالله و با امید و اتکال به خداوند متعال برای نسل‌های آینده عصرهای آینده بیاندیشند و سرمایه‌های جاودانه‌ای از خداوند مطالبه نمایند و انشاءالله ظهر و ولی عصر (عج) و حضور در رکاب نورانی آن بزرگوار تدبیر و چاره‌سازی و آینده نگری داشته باشند و بلکه برای صیانت و پاسداری از حریم توحید و معارف حقه نیز بیاندیشند و تسلیم نمایند و از خداوند بخواهند که آنها را امام اهل تقوی قرار دهند و اسوه برای آیندگان باشند، آری. **وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا**